

IWONA KOWAL
Kraków

Funkcje zdań i konstrukcji względnych w polskich i szwedzkich mówionych tekstach narracyjnych

Za zdanie względne powszechnie uważa się taką konstrukcję zdaniową, która odnosi się do członów nominalnych w zdaniu głównym i służy ich opisowi bądź modyfikacji. Grzegorzyczkowa wydzieliła trzy grupy zdań względnych, opierając się na ich funkcji semantycznej. W **zdaniami determinującymi**, zwanych również określającymi, następuje przekazanie nowej informacji o desygnacie. Takim zdaniem jest np. *Maria, która wróciła wczoraj z Paryża, opowiedziała nam o tym*. Funkcją **zdań restryktywnych (ograniczających)** jest wyodrębnienie określanego członu poprzez zawężenie jego zakresu odniesienia, np. *Studenci (ci studenci), którzy zaliczyli ćwiczenia, mogą przystąpić do egzaminu*. **Zdania rozwijające** służą z kolei poinformowaniu o zdarzeniu, które miało miejsce później niż zdarzenie ujęte w zdaniu głównym lub skomentowaniu zdarzenia wymienionego w zdaniu nadrzędnym, np. *Weszli do pokoju, w którym dopiero rozpoczęto rozmowę. Janek nie przyszedł, co mnie (ich) zdziwiło*¹ (Grzegorzyczkowa 1996). Dla Klemensiewicza wyznacznikiem zdań względnych jest tzw. zaimek zespolenia. Do zdań względnych zalicza on wypowiedzenia podrzędne, które poprzedza taki właśnie zaimek. Względny, w ujęciu Klemensiewicza, mogą być zatem wypowiedzenia przydawkowe, podmiotowe, dopełnieniowe i okolicznikowe (Klemensiewicz 1969). Innego podziału dokonał Lehmann. Jego rozróżnienie zdań względnych odnosi się do ich pozycji w stosunku do określanego członu – wydzielił w ten sposób zdania cyrkumnominalne, prenominalne i postnominalne oraz zdania przyłączone (*angeschlossene Relativsätze*) i zanurzone (*eingebettene Relativsätze*) (Lehmann, 1984).

Celem niniejszego opracowania jest zbadanie funkcji, jakie zdania względne pełnią w mówionych tekstach narracyjnych dzieci w wieku szkolnym i dorosłych oraz porównanie użycia w takich tekstach konstrukcji relatywnych w języku polskim i szwedzkim. Materiał do badań stanowiły nagrania opowiadań historyjki obrazkowej M. Meyera *Frog, where are you?* (Meyer 1969). Książeczka składa się z 24 obrazków i przedstawia przygody chłopca i psa, którzy poszukują swojej żabki. Treść

---

¹ Przykłady podają za R. Grzegorzyczkową (1996).

całej historyjki jest następująca: Chłopiec i pies przyglądali się żabce, która siedziała w słoiku. Kiedy poszli spać, żabka uciekła. Gdy chłopiec z psem zauważyli jej zniknięcie, zaczęli jej szukać. W tym celu udali się do lasu, gdzie mieli wiele przygód ze zwierzętami, które tam spotkali. W końcu znaleźli żabkę i zabrali ją do domu.

Ustne nagrania takich opowiadań były podstawą mojej analizy funkcji konstrukcji względnych w języku polskim i szwedzkim i na ich przykładach będę ilustrować dalsze wywody.

Budowa zdań i konstrukcji względnych w języku polskim i szwedzkim

Struktura konstrukcji relatywnych w języku polskim wygląda następująco:

- 1) Zdanie główne + zdanie podrzędne poprzedzone zaimkiem względnym *który, jaki, czyj, kto, co, gdzie, skąd, dokąd*.

*Zobaczyli drzewo, **które** leżało w wodzie i **na którym** była norka.* (p0903)²

Zaimki *który, jaki, czyj* są przymiotne i w związku z tym podlegają odmianie. Rzeczowne *kto* oraz *co* odmieniają się przez liczbę i przypadek. Ich cechą charakterystyczną jest zastosowanie jedynie w zdaniach restryktywnych i rozwijających oraz niemożność zastąpienia ich wtedy zaimkiem *który*.

*Ale bardzo się nie zdążyli przejąć tym, **co** się stało, ze względu na to, że najprawdopodobniej usłyszeli kumkanie.* (pad13)

Zaimek *co* może również pełnić funkcję zaimka przymiotnego *który*:

*Gdy już wpadli do jeziora, zobaczyli jakieś drzewo, **co** leżało w wodzie.* (p1003)

W takim użyciu *co* występuje w mowie potocznej, a dzięki temu, że jest tu nieodmienne, bardzo często stosowane jest przez małe dzieci i jego frekwencja w pierwszych latach przyswajania języka przez dziecko jest dużo większa niż częstotliwość użycia zaimka *który* (por. Smoczyńska 1985).

Zaimki *gdzie, skąd, dokąd* są nieodmienne i używane są zarówno w języku literackim, jak i potocznym.

*To chłopczyk siedzi i się patrzy na żabkę, a piesek zagląda do słoika, **gdzie** jest żabka.* (p1513)

- 2) Zdanie główne + konstrukcja imiesłowna

*Okazało się, że jest to mały staw **porośnięty trzciną i szuwarami**.* (pad12)

Nie jest to podrzędnie złożone zdanie względne, lecz odpowiadający mu równoważnik zdania złożony z imiesłowu przymiotnikowego (może to być zarówno

² Dane w nawiasach okrągłych oznaczają badaną osobę i język badania. Dwie pierwsze litery określają język – p to j. polski a s – j. szwedzki. Dwie kolejne cyfry (09, 10, 12 i 15) lub litery (ad) informują o wieku badanej osoby (ad to skrót angielskiego *adult*=dorosły). Ostatnia liczba to kolejny numer badanej osoby w jej grupie wiekowej. I tak „s0913” oznacza szwedzkiego dziewięcioletka, który zakodowany został jako trzynasty w swojej grupie, a „pad04” to polski dorosły oznaczony jako czwarty.

imiesłów czynny, jak i bierny) i frazy nominalnej. Konstrukcje tego typu występują głównie w języku pisanym.

W języku szwedzkim konstrukcje względne mogą być tworzone w następujący sposób:

1) Zdanie główne + zdanie podrzędne poprzedzone zaimkiem względnym

Najczęściej stosowanym zaimkiem względnym jest *som* (który, co). Jest on nieodmienny, a zdanie wprowadzane przez niego ma szyk prosty.

Då kom en uggle fram som hade sittit och tittat på allting. (sad04)
(Wtedy wyszła sowa, która siedziała i patrzyła na wszystko.)

Jeśli zaimek ten jest częścią wyrażenia przyimkowego, to wtedy przyimek umieszczany jest na końcu zdania:

Så det kom en uggle ut genom hålet som pojken kollade i. (s0913)
(No i wyleciała sowa przez dziuplę, której chłopiec sprawdzał w* = w której chłopiec sprawdzał.)

Gdy zdanie względne odnosi się do innej części zdania niż podmiot, to można zaimek *som* można pominąć:

Pojken tittar i hans* stora stövlar han har. (s1509)
(Chłopiec zagląda do swoich dużych butów, (które) on ma.)

W zdaniach tego typu można również wykorzystywać zaimek. Powyższe zdanie byłoby również poprawne, gdyby użyto zaimka *som* (który).

Inny zaimek względny *vilken* (również tłumaczony jako „który” lub „co”) odmienia się przez liczbę i rodzaj. W języku szwedzkim są dwa rodzaje: utrum oraz neutrum. W rodzaju utrum zaimek względny brzmi *vilken*, w neutrum – *vilket*. W liczbie mnogiej, w obydwu rodzajach przyjmuje formę *vilka*. Genetiv jest wspólny dla obu rodzajów: w l. poj. brzmi *vars* a w mnogiej *vilkas*.

Men när Fabian hade huvudet precis ovanför hålet så hoppade det upp någon mullvad och bet honom i näsan, vilket gjorde att Fabian ropade: Aj! (sad05)
(Lecz gdy Fabian miał głowę tuż nad dziurą, to wyskoczył jakiś kret i ugryzł go w nos, co spowodowało, że Fabian krzyknął: Aj!)

Zdanie względne może być również wprowadzone przez nieodmienny zaimek *vad* (co) lub *vem* (kto):

Pojken klättrar upp på en sten och tar tag i vad han tror är ett par trepinnar. (s1509)
(Chłopiec wspina się na kamień i chwyta się (czegoś), co wydaje mu się być gałązkami.)

Zaimki przysłówne *där*, *dit* (zwane również przysłówkami względnymi – *relativa adverb* – Thorell 1973) są nieodmienne. Zdanie względne wprowadzane przez nie ma szyk prosty:

Och hunden började skaka på ett träd där getingboet hängde. (s0902)
(A pies zaczął trząść drzewem, **gdzie** wisiał ul.)

2) Zdanie główne + konstrukcja bezokolicznikowa

Hunden började skaka på trädet och tänkte att det kanske var ett bra sätt att få ner bikupan på. (sad14)

(Pies zaczął trząść drzewem i myślał, że to może być **dobry sposób strącić:inf ul w:prep** ≈ w jaki można strącić ul.)

Konstrukcja bezokolicznikowa składa się z analitycznego wskaźnika bezokolicznikowego *att* i infinitivu. W języku polskim tego typu konstrukcji odpowiadają równoważniki zdań z użyciem nomina actionis. Powyższe zdanie wyprodukowane przez polskiego native speaker'a brzmiałoby raczej „...to może być dobry sposób na strącenie ula”.

3) Zdanie główne + konstrukcja imiesłowowa

Konstrukcje relatywne zbudowane ze zdania głównego i imiesłowu przymiotnikowego odpowiadającego podrzędnemu zdaniu względnemu są bardzo rzadkie w języku szwedzkim. Thorell (1973) nazywa takie konstrukcje „przydawkowymi skrótami zdaniowymi” (*attributiva satfsörkortningar*) i sygnalizuje możliwość ich transformacji na podrzędne zdania względne:

När Fabian hade somnat med sin lilla hund liggande bredvid sig* så reste sig grodan upp.

(Kiedy Fabian zasnął ze swoim pieskiem **leżącym obok siebie***, to żabka wstała.)

Imiesłowy bierne (szw. *perfekt particip*) są odmienne w odróżnieniu od imiesłowów czynnych (szw. *presens particip*).

Jak widać z powyższego zestawienia, konstrukcje relatywne w języku szwedzkim są strukturalnie łatwiejsze. Wynika to z mniej rozbudowanego systemu fleksyjnego (dwa przypadki – nominativus i genetivus oraz dwa rodzaje – utrum i neutrum) oraz z faktu, że najpowszechniej stosowana konstrukcja względna zawiera nieodmienny zaimek *som*. Niemal wszystkie zaimki względne w języku polskim, z wyjątkiem okolicznikowych *gdzie*, *skąd* i *dokąd* oraz *co* używanego w funkcji zaimka przymiotnego, podlegają odmianie przez sześć przypadków i pięć rodzajów, i użycie zaimka w prawidłowym przypadku i rodzaju jest operacją o wiele bardziej skomplikowaną i wymagającą dużo większej kompetencji językowej, niż ma to miejsce w przypadku języka szwedzkiego. Dotyczy to również konstrukcji z użyciem imiesłowowych równoważników zdania. Participia tworzące struktury względne są przymiotnikowe i podlegają odmianie. Te cechy z pewnością mają wpływ na częstotliwość użycia zdań względnych oraz na ich pojawianie się w kolejnych etapach rozwoju języka u dzieci.

Smoczyńska opisała użycie zdań relatywnych u dzieci polskich. Konstrukcje te pojawiają się w wieku ok. 2 lat, jednak dominują zdania z nieodmiennym *co*; zaimek

który używany jest jedynie sporadycznie. Jeśli dochodzi do tego zastosowanie wyrażenia przyimkowego, którego składnikiem nominalnym jest zaimek względny *który* (*na którym, w którym* itp.), stanowi to dodatkowe utrudnienie i prowadzi do błędów. Dzieci mają zarówno problemy z deklinacją zaimka, jak i prawidłowym umieszczeniem przyimków (por. Smoczyńska 1985).

Badania nad występowaniem i funkcją zdań względnych w tekstach narracyjnych u dzieci 3–10-letnich dotyczące języków: angielskiego, niemieckiego, hiszpańskiego, hebrajskiego i tureckiego (Dasinger & Toupin 1994) oraz francuskiego (Jisa & Kern 1998) wykazały, że w przypadku języków, w których zdania względne mają prostszą strukturę (z punktu widzenia fleksji i szyku zdania), użycie takich konstrukcji jest częstsze i wcześniejsze. Tak jest w języku hiszpańskim, hebrajskim i francuskim.

Niniejsza analiza ma na celu zbadanie funkcji, jakie zdania względne pełnią w mówionych tekstach narracyjnych dzieci w wieku szkolnym oraz dorosłych. Do ich wyodrębnienia posłużę się klasyfikacją stworzoną przez Dasinger i Toupin (1994). Dokonały one podziału konstrukcji relatywnych na dwie podstawowe grupy: w odniesieniu do ogólnych funkcji dyskursu oraz specyficznych funkcji opowiadania.

Każdy tekst produkowany jest w taki sposób, by odbiorca mógł zidentyfikować przedstawiane przez nadawcę elementy dyskursu i lokalizował je odpowiednio na scenie dyskursu. Odbiorca, na podstawie dostarczonych przez nadawcę informacji, powinien być w stanie rozróżnić poszczególne, nowe obiekty oraz rozpoznawać te, które zostały już wcześniej wymienione. Takim celom służyć mogą m.in. zdania względne. W dyskursie wprowadzać one mogą referentów i nawiązywać do nich. Narracja, która jest jedną z odmian dyskursu, składa się z ciągu wydarzeń związanych z bohaterami, rozgrywających się w czasie i przestrzeni. Zdania względne wykorzystywane w dyskursie tego typu nie tylko dostarczają nam informacji o referentach, ale również mogą odnosić się do zdarzeń i opisywać stany bohaterów (por. Dasinger & Toupin 1994). Stąd też w tekście narracyjnym pojawiać się będą zdania względne, których nie spotkamy w innych typach dyskursu. Poniższe zestawienie ukazuje różne funkcje zdań i konstrukcji względnych w odniesieniu do ogólnych funkcji dyskursu oraz specyficznych funkcji narracji.

W dyskursie zdania względne mogą pojawiać się w czterech funkcjach:

1) W celu nazwania desygnatu (*naming referents* – NAME). Nadawca wykorzystuje konstrukcje relatywne, gdyż albo nie zna nazwy referenta, albo w danym momencie nie może sobie jej przypomnieć. Zdarzyć się może również sytuacja, gdy dany obiekt nie ma konkretnej nazwy i określany jest poprzez funkcję lub miejsce.

(1a) *W lesie zaglądali do dziury i do miejsca, gdzie mieszkają pszczoły.* (p1507)

(1b) *Så han rusar iväg på hjortars vis för att bli av med **det där konstiga som hänger där.*** (sad15)

(Więc on pędzi, jak to jelenie robią, aby pozbyć się **tego czegoś dziwnego, co tam wisi.**)

2) W celu umieszczenia nowego referenta w scenie dyskursu (*situating new referents* – SIT-NEW). Nowy element dyskursu zostaje wymieniony po raz pierwszy w zdaniu głównym, a następnie opisany w zdaniu względnym. Przedstawienie tego

referenta może odbywać się poprzez określenie jego wyglądu, miejsca, gdzie się znajduje, albo czynności, jaką wykonuje:

- (2a) *De landade i en liten pöl som var innesluten av de lummiga grenarnas vidstreckta grönska och som slöt sig över dem som en liten skogskapell.* (sad05)
 (Wylądowali w **małej sadzawce, która była otoczona rozległą zielenią liściastych gałęzi i która zamykała się ponad nimi niczym mała kapliczka leśna.**)
- (2b) *Chłopczyk zobaczył **norkę, która była w ziemi.*** (p0907)
- (2c) *Så såg han **ett litet djur som stack upp.*** (s0911)
 (No i zobaczył **małe zwierzątko, które wystawiało głowę.**)

3) W celu umieszczenia wymienionego wcześniej referenta w nowej scenie dyskursu (*situating old referents* – SIT-OLD). Referent, który został włączony do dyskursu, jest przedstawiany w nowej sytuacji, innej niż ta, w której został pierwotnie wprowadzony:

- (3a) *Okazało się, że za tym drzewem była **ich żabka, która miała już małe żabki.*** (p1003)

W przypadku tego opowiadania żabka była po raz pierwszy wymieniona w zdaniu: *Pewien chłopczyk hodował sobie żabkę w akwarium.* Zdanie (3a) ukazuje znanego już referenta (żabkę) w nowej sytuacji: nie w akwarium, ale z własnym potomstwem.

- (3b) *Hunden försöker gripa tag i **gettingkupan, där alla getingarna flyger i.*** (s1207)
 (Pies próbuje złapać gniazdo os, gdzie wlatują wszystkie osy.)

Po raz pierwszy gniazdo os zostało wprowadzone do dyskursu zdaniem: *Och när han fick se på ett gettingbo, det verkade intressant, tyckte han* (A kiedy zobaczył gniazdo os, to wydawało mu się to ciekawe, tak uważał). Zdanie względne (3b) przywołuje znanego już referenta poprzez dodanie nowej informacji o nim jako o miejscu, do którego lecą osy.

4) W celu ponownej identyfikacji wprowadzonego wcześniej referenta, przywołując opisaną już scenę (*reidentifying old referents* – REID). Jest to jakby przypomnienie odbiorcy o wymienionym już obiekcie, w nawiązaniu do tej samej sytuacji, w której dany referent już został określony.

- (4a) *A z **dziupli, do której patrzył chłopczyk, wyleciała sowa i strąciła go z gałęzi.*** (pad03)

W tym opowiadaniu narrator wprowadził dziuplę do dyskursu w zdaniu: *Chłopczyk potem poszedł na drzewo, zobaczył do dziupli, do środka.* Następnie opisał jakiś inny epizod, a po nim ponownie przywołał wspomnianą już dziuplę i „uaktywnił” ją w dyskursie, wykorzystując opisane już zdarzenie zagładania do dziupli.

- (4b) *Peter letade i kläderna och Karo han letade **i burken som grodan hade varit i.*** (s1502)

(Peter szukał w ubraniach a Karo, on szukał **w słoiku, w którym była żabka.**)

To, że żabka była w słoiku, narrator opowiedział wcześniej: *De hade fångat en groda och stoppat honom i en glasburk* (Złapali żabkę i włożyli ją do słoika). Po jakimś czasie przywołuje on ponownie słoik, przypominając jego pierwotne miejsce na scenie dyskursu.

Powyższe cztery funkcje zdań względnych: nazywająca, umieszczająca nowego referenta na scenie dyskursu, umieszczająca go na nowej scenie lub przywołująca znanego referenta w tej samej sytuacji służą wprowadzaniu i identyfikowaniu referentów w szeroko pojętym dyskursie. Poniżej przedstawię funkcje konstrukcji relatywnych charakterystyczne dla jednego rodzaju tekstów jakim jest opowiadanie.

W tekstach narracyjnych zdania względne mogą służyć następującym operacjom:

5) Przedstawieniu głównych bohaterów opowiadania (*presenting main characters* – PRES). Jest to funkcja odnosząca się jedynie do tekstów narracyjnych. Prototypowym przykładem jest: *Był raz sobie X, który...* Zdania względne w takim użyciu pojawiają się na początku opowiadania i wprowadzają głównych referentów:

(5a) *Był sobie raz chłopiec, który miał żabkę.* (p1212)

(5b) *Det var en gång en pojke och en hund och en groda som var kompisar med varandra.* (s0904)

(Był raz sobie chłopiec, pies i żaba, którzy byli kolegami.)

6) Kontynuacji opowiadania (*continuing the narrative* – CONT). Użycie zdania względnego służy posuwaniu akcji do przodu. Tego typu użycie zdania podrzędnego, jakim jest zdanie względne, służy dostarczeniu głównej informacji związanej z przebiegiem zdarzeń. Choć zdania podrzędne postrzegane są jako niosące informacje drugoplanowe (Labov 1972 za: Dasinger & Toupin, *ibid.*), to konstrukcje względne w funkcji kontynuacji opowiadania mają na celu przekazanie informacji tworzącej linię narracji, będącej informacją pierwszoplanową. Zdania relatywne w takiej funkcji są jednym z podstawowych składników „szkieletu” opowiadania wyrażającym wydarzenie czy stan, które nastąpiły po tym, o czym mowa w zdaniu głównym.

(6a) *I niechcący nastąpił na losia, który wziął go na swoją głowę i popędził z nim.* (p1213)

(6b) *De letade i ett litet håll men helt plötsligt kom det upp ett litet djur som bet honom i näsan.* (s1204)

(Szukali w małej norcie, ale nagle wyszło **małe zwierzątko, które ugryzło go w nos.**)

7) Włączeniu do narracji wydarzeń motywujących albo umożliwiających zdarzenia kolejne (*motivating or enabling narrative actions* – MOT). Funkcja konstrukcji względnej polega tu na podaniu przyczyny, umotywowaniu stanu czy czynności referenta w zdaniu głównym. Zdanie podrzędne pełni funkcję zdania przyczynowego, zamiast zaimka *który* można by użyć spójnika *ponieważ, dlatego, że*.

- (7a) *Under tiden så hade getingarna blivit uppretade på hunden som hade förstört deras hem.* (sad01)

(W międzyczasie osy zezłościły się **na psa, który zniszczył ich dom.**)

- (7b) *A tymczasem piesek uciekał przed osami, które się zbliżały.* (p1511)

Niektóre zdania względne motywujące lub umożliwiające zdarzenia są jednocześnie wcześniejsze chronologicznie (7a) – pies zniszczył osom ul i w wyniku tego one na niego się zezłościły, inne nie określają jednoznacznie relacji czasowej pomiędzy zdaniem głównym a względnym (7b) – wydaje się, że w tym przypadku oba zdarzenia mają miejsce jednocześnie. Można jednak wydzielić podgrupę takich konstrukcji relatywnych, które ani nie motywują wydarzeń, ani nie umożliwiają ich wystąpienia; są jedynie wcześniejsze chronologicznie w stosunku do zdarzenia czy stanu referenta przedstawionego w zdaniu głównym (dla zachowania terminologii angielskiej będę używać skrótu ANT = *presenting anterior events*). Tego typu konstrukcje korespondują ze zdaniem względnym służącym kontynuacji opowiadania. W tym przypadku mamy jednak do czynienia z sytuacją odwrotną: nadawca „uzupełnia” swoje opowiadanie o zdarzenie wcześniejsze:

- (7c) *Sloik roztrzaskał się o podłogę, a pies zaczął lizać chłopca, który wziął go na ręce.* (p1516)

- (7d) *Hunden som hade lyckats få ner bipalatset på marken stod nu och tittade på bina som tyckte att det var nog.* (sad04)

(Pies, **któremu udało się strącić dwór pszczeli na ziemię**, stał teraz i patrzył na pszczoły, które uważały, że tego było za wiele.)

8) Wyrażeniu przypuszczeń, przewidywań odnośnie referenta przedstawionego w zdaniu głównym (*setting up expectations about narrative entities and events* – EXP). Narrator przedstawia swoje przypuszczenia w odniesieniu do desygnatu określanego przez zdanie względne. Nie ma tu więc czystego opisu zdarzeń, lecz przedstawia się indywidualny punkt widzenia bohaterów opowiadania.

- (8a) *Jasio w tym czasie siedział na drzewie i zaglądał do dziupli, w której mogła znajdować się żabka.* (pad04)

- (8b) *Sen ställde han sig vid en gren som han trodde, det var en gren, men det var renens huvud.* (s0912)

(Potem stanął **przy gałęzi, która mu się wydawała gałęzią**, ale to była głowa renifera.)

9) Podsumowaniu wcześniejszych lub mających nastąpić zdarzeń (*summing over past or upcoming events* – SUM). Narrator może połączyć kilka zdarzeń, które już się rozegrały, albo takich, które dopiero następują. Takie zebranie zdarzeń lub obiektów narracji może być wyrażone w zdaniu względnym:

- (9a) *Tur att vi fångade den där grodan som vi aldrig hade fått tag i.* (s1504)

(Co za szczęście, że znaleźliśmy **tę żabkę, której nigdy (wcześniej) nie złapaliśmy.**)

Dzięki okolicznikowi *aldrig* (nigdy) i zastosowaniu czasu zaprzeczonego (*hade fått:plus.perf. tag* – złapaliśmy) nadawca przekazuje informację o wcześniejszych próbach złapania żabki. W jednym zdaniu względnym następuje podsumowanie wszystkich wcześniejszych działań zmierzających do schwytania żaby.

10) Wyrażeniu subiektywnej oceny narratora lub bohaterów opowiadania na temat określonych działań lub stanów oraz przedstawieniu stanów emocjonalnych bohaterów narracji (*evaluating narrative events or expressing emotional states* – EVAL). Jest to druga, poza funkcją przypuszczeń w odniesieniu do referenta, funkcja służąca przedstawieniu nieobiektywnego stosunku narratora lub bohaterów opowiadania do opisywanych zdarzeń, stanów i obiektów. Dasinger i Toupin nie wyróżniły odrębnej kategorii opisującej takie właśnie funkcje zdań względnych. Konstrukcje relatywne, wyrażające chwilowe stany psychologiczne bohaterów lub ich cechy charakteru tłumaczące konkretne działania, zaliczały do funkcji MOT. Uważam jednak, że oceniająca rola zdań względnych wykracza poza tę jedną kategorię i należy wyodrębnić taką, która obejmować będzie wszystkie konstrukcje tego typu służące subiektywnemu przedstawieniu sytuacji, bohaterów oraz ich działań.

(10a) *Efter att ha tittat både under sängen och runt i varje hörn i rummet så gick han in med sitt lilla huvud i glasburken, vilket inte var smart.*

(sad09)

(Po tym, jak zaglądnął pod łóżko i dookoła w każdy kąt pokoju, to **włożył swoją małą główkę do słoika, co nie było mądre.**)

(10b) *Fabian som var en väldigt olydig liten unge hade slängt sina kläder och skor på golvet.* (sad05)

(Fabian, **który był bardzo niegrzecznym chłopcem**, porzucił swoje ubrania i buty po podłodze.)

(10c) *I ökade sig, že za drzewem były dwie kumkające żaby i ich rodzina, która była zadowolona z przyjscia tegoż chłopca.* (p1506)

(10d) *W międzyczasie piesek zdążył obszczać gniazdo os, które obrażyły się na niego no i zaczęły go gonić.* (pad12)

Powyższe zdania względne nie wpływają na przebieg akcji, lecz mają charakter wartościujący. Nadawca albo przedstawia swój własny osąd odnoszący się do relacjonowanych zdarzeń i prezentowanych bohaterów (10a, 10b), albo opisuje ich stany emocjonalne (10c, 10d).

Do niniejszego opracowania wykorzystałam ustne nagrania tekstów narracyjnych, które zostały spisane do komputera i zakodowane zgodnie z programem do opracowywania danych CHILDES przedstawionym przez MacWhinney (1991). Przebadano dzieci 9-, 10-, 12- i 15-letnie oraz dorosłych. Wszyscy byli monolingwalnymi, rodzinnymi użytkownikami języków polskiego lub szwedzkiego. Ilościowo dane przedstawiają się w następujący sposób:

Tabela 1
LICZBA OSÓB BADANYCH

	9-10-latki	12-latki	15-latki	dorośli
j. polski	15	18	16	14
j. szwedzki	15	15	15	15

Analizie poddano wszystkie zdania i konstrukcje względne występujące w danym języku. Ich ilość ukazuje tabelar 2:

Tabela 2
LICZBA ZDAŃ I KONSTRUKCJI WZGLĘDNYCH

	9-10-latki	12-latki	15-latki	dorośli	razem
j. polski	27	35	53	65	180
j. szwedzki	57	74	57	154	342

Jak ukazuje tabela 2 Szwedzi używają konstrukcji relatywnych średnio dwukrotnie częściej niż Polacy. Jedynie u dzieci piętnastoletnich zaobserwować można ilościowo podobne wykorzystanie takich konstrukcji. Tak powszechne zastosowanie zdań względnych w języku szwedzkim wynika nie tylko z łatwiejszej struktury. Język szwedzki wykorzystuje zdania względne w konstrukcjach składających się ze zdania głównego z czasownikiem *być* oraz podrzędnego zdania względnego poprzedzonego zaimkiem *som*:

- (11) *Det var ingen groda som svarade.* (s1205)
(*To była **żadna żaba, która odpowiadała** = żadna żabka nie odpowiadała.)
- (12) *Men det var en grävling eller något som bodde där.* (s1503)
(Ale to był borsuk **albo coś, co tam mieszkało** = Ale tam mieszkał borsuk albo coś.)

W języku polskim w takich sytuacjach użyte byłyby zdania pojedyncze. Język szwedzki wykorzystuje konstrukcje względne również w sytuacji, gdy w języku polskim operuje się zdaniem dopełnieniowym, np. *Nie wiedział, co się stało*. Szwedzki odpowiednik takiego zdania brzmiałby: *Han visste inte vad som hände* (**Nie wiedział tego, co się stało***). Zarówno szerszy zakres użycia konstrukcji względnych w języku szwedzkim, jak i ich łatwiejsza struktura w porównaniu z językiem polskim są czynnikami wpływającymi na częstotliwość ich pojawiania się w tekście. W obydwu językach przeważają konstrukcje z wykorzystaniem zaimków względnych. W języku polskim jedynie siedem razy użyto konstrukcji imiesłowowej (ani razu nie zrobiły tego 9- i 10-latki); w języku szwedzkim natomiast dwukrotnie użyto konstrukcji bezokolicznikowej i raz imiesłowowej (w opowiadaniach dorosłych). Wykorzystanie poszczególnych konstrukcji w obu językach przedstawiają tabele 3 i 4.

Tabela 3

UŻYCIE POSZCZEGÓLNYCH KONSTRUKCJI WZGLĘDNYCH W JĘZYKU POLSKIM
(ILOŚĆ WYSTĄPIEŃ)

	9-10 lat	12 lat	15 lat	dorośli	razem
zd.względne podrzędnie złożone	27	31	50	62	170
konstrukcja imiesłowowa	—	2	3	3	8

Tabela 4

UŻYCIE POSZCZEGÓLNYCH KONSTRUKCJI WZGLĘDNYCH W JĘZYKU SZWEDZKIM
(ILOŚĆ WYSTĄPIEŃ)

	9-10 lat	12 lat	15 lat	dorośli	razem
zd.względne podrzędnie złożone z zaimkiem	56	71	53	147	327
zd. względne z pominięciem zaimka	1	3	4	6	13
konstrukcja bezokoliczni- kowa	—	—	—	2	2
konstrukcja imiesłowowa	—	—	—	1	1

Przy badaniu funkcji użycia zdań względnych w tekstach narracyjnych dzieci zwróciłam uwagę na różnice indywidualne. Okazały się one spore w przypadku dzieci młodszych. W grupie polskich dziewięcio- i dziesięciolatków jedna dziewczynka aż dziewięciokrotnie wykorzystała konstrukcje względne w swoim opowiadaniu, podczas gdy jej rówieśnicy używali po jednym lub dwóch zdaniach tego typu. Wśród dzieci starszych takie różnice ilościowe pojawiły się jeszcze u dwunastolatków. Jedna uczennica wyprodukowała aż dziesięć zdań względnych w swoim opowiadaniu; jej rówieśnicy zaś średnio po jednym – trzech zdaniach tego typu. Obydwie dziewczynki wyprodukowały jednocześnie najdłuższe opowiadania w swoich grupach wiekowych. Ich teksty były średnio dwukrotnie dłuższe niż historyjki pozostałych dzieci. Długość tekstu była z pewnością jednym z czynników wpływających na tak częste użycie zdań względnych w stosunku do innych osób w tym samym wieku. W przypadku dzieci szwedzkich jedna dziewięciolatka znacznie odbiegała od swoich rówieśników, jeśli chodzi o ilość konstrukcji relatywnych użytych w opowiadanej historyjce. Prawie 25% ogólnej liczby zdań względnych u dziewięciolatków występuje tylko u tej jednej uczennicy. Pod względem długości jej tekst jednak nie odbiegał od pozostałych opowiadań stworzonych przez jej rówieśników. Gdyby wyłączyć dane powyższych

trzech osób z całego materiału, średnia częstotliwość użycia zdań względnych w opowiadaniu w poszczególnych grupach wiekowych wyglądałaby następująco:

Tabela 5

ŚREDNIA ILOŚĆ KONSTRUKCJI WZGLĘDNYCH PRZYPADAJĄCA NA JEDNEGO BADANEGO

	9-10 lat	12 lat	15 lat	dorośli
j. polski	1,5	1,3	3,3	4,6
j. szwedzki	3,1	4,9	3,8	10,3

W języku polskim między dziesiątym a trzynastym rokiem życia nie ma dużych różnic w średniej ilości konstrukcji relatywnych przypadających na jednego badanego. W późniejszych latach następuje jednak znaczny wzrost ich użycia. Piętnastolatki produkują już średnio ponad dwukrotnie więcej zdań względnych, a dorośli wykorzystują je jeszcze częściej w swoich opowiadaniach. Dane szwedzkie wyglądają nieco inaczej. Między dziesiątym a trzynastym rokiem życia widoczny jest wzrost użycia konstrukcji względnych w opowiadaniach, następnie zauważa się niewielki spadek ich wykorzystania; dorośli z kolei produkują średnio trzykrotnie więcej zdań względnych przypadających na jedno opowiadanie niż dzieci piętnastoletnie.

Wart podkreślenia jest również fakt, że nie wszyscy badani używali zdań względnych w swoich opowiadaniach. Największe zróżnicowanie pod tym względem widoczne jest w tekstach polskich. Poniższa tabela przedstawia ilość osób w poszczególnych grupach wiekowych, które wykorzystały w swoich tekstach konstrukcje relatywne.

Tabela 6

LICZBA OSÓB WYKORZYSTUJĄCYCH KONSTRUKCJE WZGLĘDNE W SWOICH OPOWIADANIACH (DANE PROCENTOWE)

	9-10 lat	12 lat	15 lat	dorośli
j. polski	80	72	100	86
j. szwedzki	93	87	100	100

Jak ilustruje powyższe zestawienie Szwedzi częściej niż Polacy wykorzystują zdania względne w swoich tekstach narracyjnych. Jednym z czynników wpływających na to jest z pewnością długość produkowanych tekstów. Nie jest to jednak jedyny faktor. W przypadku danych polskich długość tekstu bardzo różnorodnie wpływa na ilość użytych zdań względnych. U dzieci młodszych (9-12-letnich) najwięcej zdań względnych wyprodukowały wprawdzie te dzieci, których opowiadania były jednocześnie najdłuższe, jednak nie można wysunąć z tego wniosku, że najkrótsze opowiadania wcale nie zawierają takich konstrukcji. Brak zdań względnych w opowiadaniach dziewięcio- czy dwunastolatków nie dotyczy jedynie najkrótszych tekstów. Reguły zależności liczby konstrukcji relatywnych od długości opowiadania nie da się również zastosować w przypadku dzieci piętnastoletnich. U dorosłych jednak

sytuacja przedstawia się zgoła inaczej. W ich opowiadaniach zdania względne nie pojawiają się w ogóle lub występują jedynie sporadycznie w tekstach bardzo krótkich. W pozostałych, dłuższych narracjach jest ich o wiele więcej. Teksty szwedzkie są we wszystkich grupach wiekowych znacznie dłuższe niż opowiadania polskich rówieśników; stąd też jedynie trzy osoby z całego korpusu danych szwedzkich w ogóle nie użyły konstrukcji względnych w swoich opowiadaniach. Był to jeden dziewięciolatek, którego tekst był jednym z dłuższych w jego grupie wiekowej oraz dwoje dwunastoletków, których opowiadania pod względem długości znajdowały się znacznie poniżej średniej. Poniższa tabela przedstawia średnią długość tekstów narracyjnych wyrażoną w ilościach wyrazów:

Tabela 7

	9-10 lat	12 lat	15 lat	dorośli
j. polski	219	239	219	251
j. szwedzki	353	333	541	759

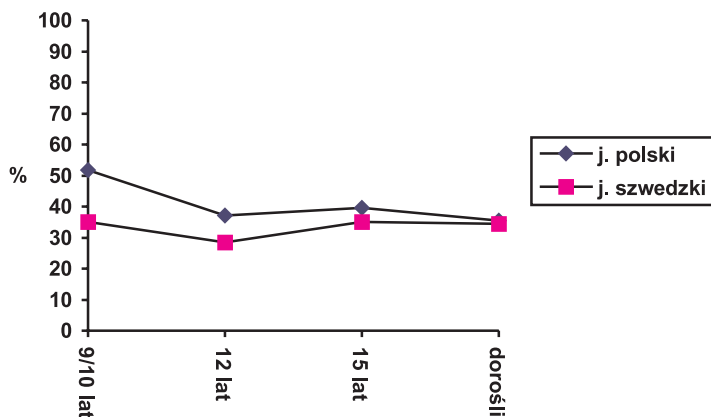
U dzieci i dorosłych polskich teksty mają mniej więcej jednakową średnią długość. U Szwedów widoczny jest znaczny wzrost długości produkowanych tekstów w szesnastym roku życia. Jednocześnie w tym okresie zauważa się spadek ilości wykorzystania zdań względnych w opowiadaniach. Jest to zatem kolejnym dowodem na to, że długość tekstu nie jest jedynym czynnikiem wpływającym na użycie zdań względnych w tekście.

W trakcie rozwoju umiejętności tworzenia opowiadań zmieniała się nie tylko ich długość i częstotliwość użycia w nich zdań względnych, lecz również stosowanie tego typu konstrukcji w tekście w określonych funkcjach – odnoszących się do dyskursu w ogóle oraz do jednej z jego form – do tekstu narracyjnego.

Zdania względne w ogólnej funkcji dyskursu

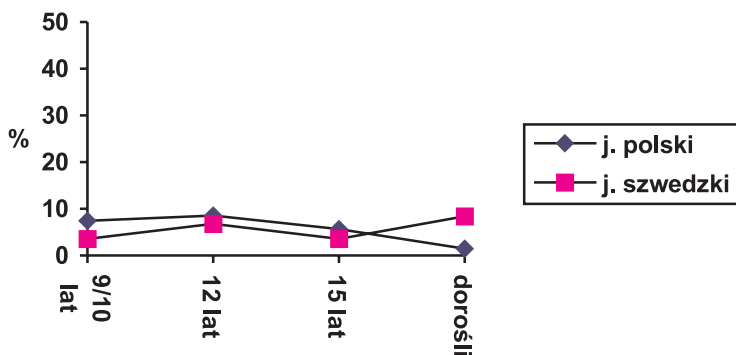
Spośród czterech funkcji zdań względnych charakterystycznych dla dyskursu (NAME, SIT-NEW, SIT-OLD oraz REID) najczęściej wykorzystywaną jest funkcja umiejscawiania nowych referentów w przestrzeni dyskursu (SIT-NEW). Aż 30-40% wszystkich zdań relatywnych wyprodukowanych przez badanych Szwedów i Polaków użyto właśnie w tej funkcji. W żadnej innej funkcji konstrukcje względne nie są stosowane tak powszechnie. U polskich dziewięciolatek zdania te stanowią nawet 50% wszystkich zdań względnych. Liczba ta zmniejsza się stopniowo, ale pozostaje wysoka również u dorosłych. Niewielki spadek zauważalny jest u dzieci dwunastoletnich. Tendencje rozwojowe u dzieci szwedzkich są podobne. Rozwój użycia konstrukcji relatywnych w funkcji umieszczania nowych referentów na scenie dyskursu przedstawia poniższy wykres:

Użycie zdań względnych w funkcji sit-new

W celu umieszczenia wprowadzonego wcześniej referenta w nowej sytuacji konstrukcje relatywne wykorzystywane są rzadko zarówno w języku polskim jak i szwedzkim. Jedyna dość znaczna różnica widoczna jest u dorosłych. W języku polskim dorośli wykorzystują zdania względne w tym celu znacznie rzadziej niż dzieci; w języku szwedzkim jest odwrotnie – ilość tego typu konstrukcji u dorosłych jest większa w porównaniu z wcześniejszymi okresami życia.

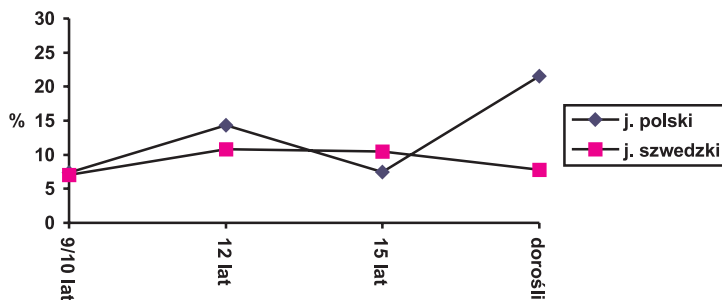
Użycie zdań względnych w funkcji sit-old

Dużo większą dystrybucję mają zdania względne w funkcji przywoływania znanych referentów w starej sytuacji. W języku polskim rozwój tej funkcji zdań relatywnych ma charakter sinusoidalny. Dziewięciolatki rzadko konstruują zdania względne służące ponownej identyfikacji referenta w związku z tą samą sytuacją. U dwunastoletków widoczny jest znaczny wzrost częstotliwości użycia zdań względnych w tej funkcji (z ok. 7% na ponad 14%), piętnastoletnie dzieci stosują takich konstrukcji mniej, a u dorosłych z kolei następuje duży wzrost ich użycia. W języku szwedzkim

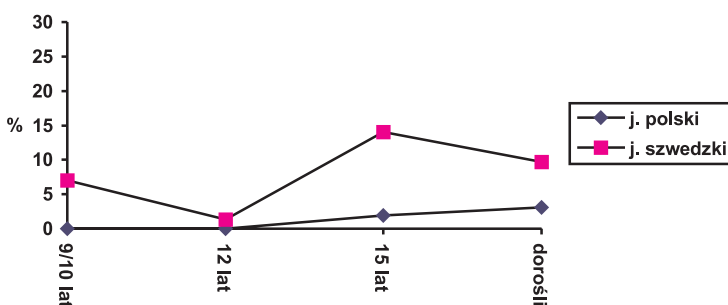
Użycie zdań względnych w funkcji reid

różnice pomiędzy poszczególnymi grupami wiekowymi nie są tak znaczne i rozwój funkcji REID ma charakter liniowy z niewielkim spadkiem w wieku dorosłym.

Użycie zdań względnych zamiast nazwy desygnatu – NAME jest jednym z przykładów na znaczne rozbieżności między językiem polskim a szwedzkim. W języku polskim konstrukcje relatywne w tej funkcji wykorzystywane były bardzo rzadko – ich łączna liczba nie przekroczyła dwóch procent wszystkich zdań względnych, podczas gdy w tekstach szwedzkich wartość ta była czterokrotnie wyższa. Interesujące, że polskie dziewięcio- i dwunastolatki w ogóle nie stosują konstrukcji względnych w tej funkcji. Jak wynika z badań zdań względnych u dzieci w wieku przedszkolnym przeprowadzonych przez Przetacznikową, zdania względne nazywające desygnat w języku polskim pojawiają się już w trzecim roku życia (Przetacznikowa 1963). Funkcja ta jest zatem funkcją przyswajaną jako jedna z pierwszych w trakcie rozwoju mowy, w wieku szkolnym i dorosłym jej użycie zmniejsza się. Dane szwedzkie prezentują się nieco inaczej. Stosowanie zdań tego typu jest częstsze. Nie występuje jednak ani tendencja wzrostowa, ani malejąca. Największa różnica wykorzystania konstrukcji relatywnych w tej funkcji widoczna jest między trzynastym a szesnastym rokiem życia. W tym okresie ma miejsce znaczny wzrost – z 1% aż do 14%. U dorosłych

Użycie zdań względnych w funkcji name

występuje nieco mniej zdań względnych nazywających desygnat, lecz ich liczba i tak jest znacznie większa niż u dorosłych polskich.

Tabele 8a i 8b ukazują ilościowy i procentowy udział zdań względnych w ogólnej funkcji dyskursu w stosunku do wszystkich wyprodukowanych zdań względnych.

Tabela 8a (język polski)

	9/10-latki		12-latki		15-latki		dorośli		razem	
	ilość	%	ilość	%	ilość	%	ilość	%	ilość	%
SIT-NEW	14	51.8	13	37.1	21	39.6	23	35.4	71	39.4
SIT-OLD	2	7.4	3	8.6	3	5.7	1	1.5	9	5
REID	2	7.4	5	14.3	4	7.5	14	21.5	25	13.9
NAME	0	0	0	0	1	1.9	2	3.1	3	1.7

Tabela 8b (język szwedzki)

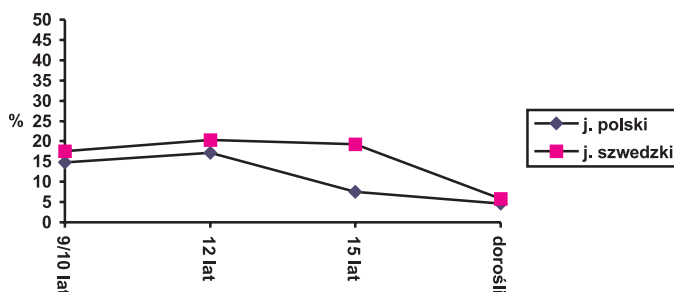
	9/10-latki		12-latki		15-latki		dorośli		razem	
	ilość	%	ilość	%	ilość	%	ilość	%	ilość	%
SIT-NEW	20	35.1	21	28.4	20	35.1	53	34.4	114	33.3
SIT-OLD	2	3.5	5	6.7	2	3.5	13	8.4	22	6.4
REID	4	7	8	10.8	6	10.5	12	7.8	30	8.8
NAME	4	7	1	1.3	8	14	15	9.7	28	8.2

Funkcje zdań względnych charakterystyczne dla tekstu narracyjnego

W opowiadaniach charakterystyczne jest wykorzystanie zdań względnych we wstępie. Klasyczny „baśniowy” początek *Był raz sobie X, który...* wielokrotnie stosowany był przez dzieci i dorosłych w analizowanych polskich i szwedzkich opowiadaniach o zaginionej żabie. Stosunkowo duży, bo ok. 17-procentowy w języku szwedzkim oraz ok. 15-procentowy w polskim, udział zdań względnych służących przedstawieniu głównych bohaterów opowiadania u dzieci 9-letnich ulega zmniejszeniu i w wieku dorosłym spada niemal dwukrotnie. Najczęściej konstrukcji relatywnych w tej funkcji używają dwunastolatki zarówno w języku szwedzkim, jak i polskim. Potem dane w obu językach nie pokrywają się. Dzieci szwedzkie nadal bardzo często rozpoczynają swoje opowiadania od zdań względnych prezentujących

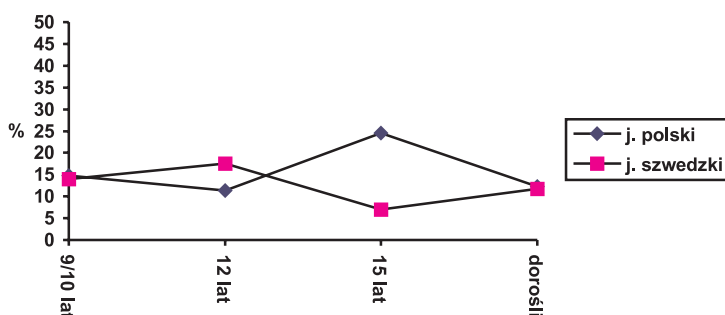
główne postacie, u polskich piętnastolatków z kolei widoczny jest bardzo duży spadek i ilość użytych konstrukcji relatywnych w funkcji PRES jest już zbliżona do danych dorosłych.

Użycie zdań względnych w funkcji pres

W celu kontynuacji opowiadania zdania względne są często wykorzystywane. Ich średnie użycie w stosunku do wszystkich zdań względnych to 16% dla języka polskiego i 12% dla j. szwedzkiego. W języku polskim występuje bardzo duży przyrost liczby zastosowań konstrukcji relatywnych w funkcji CONT u dzieci piętnastoletnich. W tym okresie 1/4 zdań względnych służy posuwaniu akcji do przodu. W języku szwedzkim z kolei piętnastolatki – w odróżnieniu od swoich polskich rówieśników – używają zdecydowanie najmniej zdań względnych w tej funkcji – jedynie w 7%.

Użycie zdań względnych w funkcji cont

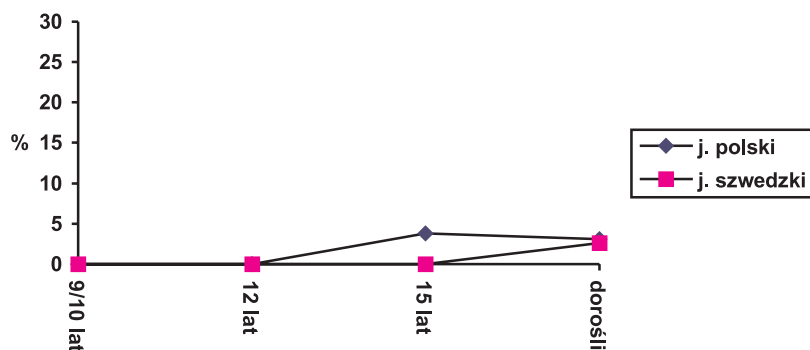

W tekście narracyjnym zdania względne wykorzystuje się również w celu prezentacji zdarzeń motywujących kolejne zdarzenia lub umożliwiających ich przebieg. W tej kategorii wyodrębniłam grupę konstrukcji relatywnych (ANT), których funkcją nie jest motywowanie czy umożliwianie zdarzeń, lecz przedstawienie zdarzeń wcze-

śniejszych niż te, które opisane zostały w zdaniu głównym. Wyniki analizy danych uwzględniają ten podział.

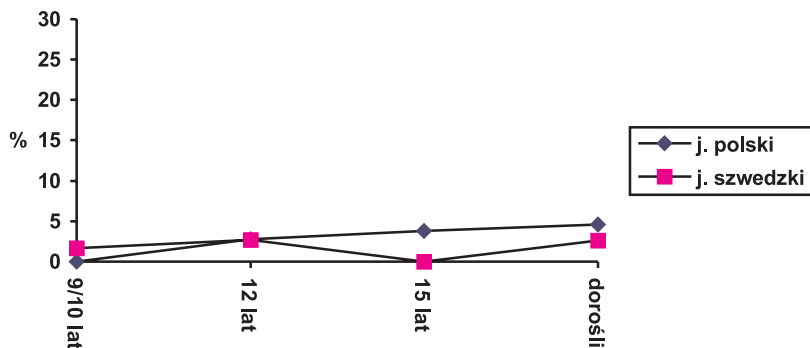
Ani w funkcji MOT, ani ANT zdania względne nie pojawiały się często w tekstach narracyjnych badanych osób. W celu umotywowania działań bohaterów lub ich umożliwienia dzieci szwedzkie ani razu nie wykorzystały konstrukcji relatywnej; jedynie dorośli zrobili to kilkakrotnie. Niewiele różnią się dane polskie. I tu w funkcji MOT zdań względnych było bardzo mało. Poza tekstami dorosłych wystąpiły one jednak również u piętnastoletków. Dzieci młodsze, podobnie jak ich szwedzcy rówieśnicy, w ogóle nie wykorzystywały konstrukcji relatywnych w tej funkcji.

Użycie zdań względnych w funkcji mot

W przypadku włączania wcześniejszych zdarzeń do opowiadania przy wykorzystaniu zdań względnych (ANT) dane wyglądają nieco inaczej. Dzieci wcześniej używają takich konstrukcji w celu „uzupełnienia” akcji historyjki. Konstrukcje relatywne w tej funkcji występują u dziewięcioletnich i dwunastoletników szwedzkich, ani razu u dzieci piętnastoletnich i są obecne u dorosłych. W tekstach polskich ani razu nie pojawiły

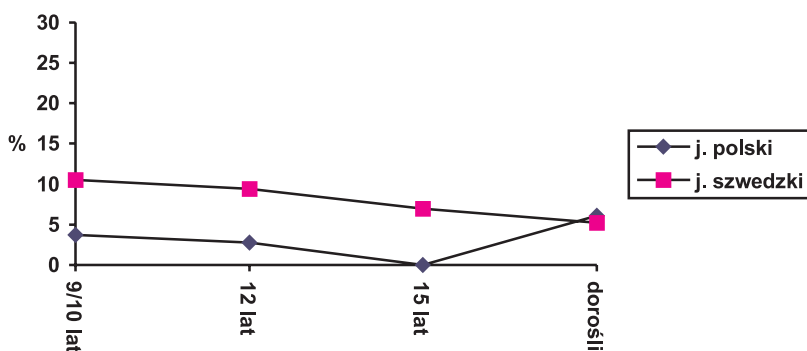
Użycie zdań względnych w funkcji ant

się w najmłodszej grupie wiekowej, w pozostałych jednak już są reprezentowane. W żadnym z obu badanych języków nie są liczebną grupą i ich średnie użycie wynosi jedynie 2-3% wszystkich zdań względnych pojawiających się w opowiadaniach o żabie.

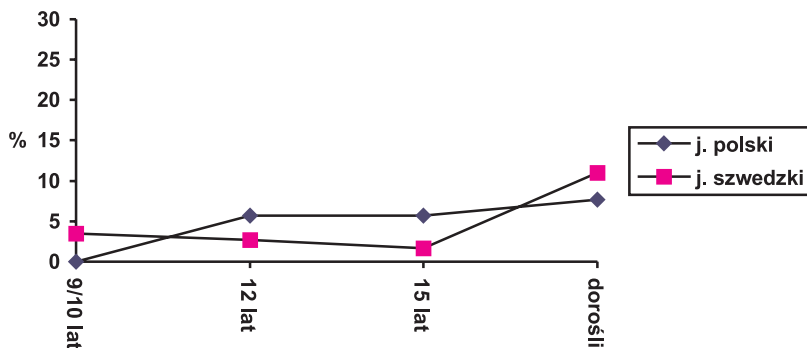
Konstrukcje względne wykorzystywane są też w sytuacjach, gdy narrator wyraża swoje oczekiwania czy przypuszczenia w odniesieniu do prezentowanych referentów. W badanym materiale w tym celu częściej używano zdań względnych w opowiadaniach szwedzkich niż w polskich. Tendencje rozwojowe w obu językach są jednak podobne: między dziesiątym a szesnastym rokiem życia ilość zdań względnych użytych w funkcji EXP spada w obu językach. W języku szwedzkim spadek ten dotyczy również i wieku dorosłego, w przypadku języka polskiego u dorosłych zauważa się wzrost użycia zdań względnych w tej funkcji.

Użycie zdań względnych w funkcji exp

Zdania względne używane w funkcji oceniającej (EVAL) stanowiły ok. 6% ogólnej liczby konstrukcji tego typu w szwedzkich i polskich opowiadaniach. U polskich

Użycie zdań względnych w funkcji eval

dziewięciolatek nie pojawiły się wprawdzie ani razu, ale w pozostałych grupach wiekowych używane były w podobnych ilościach. Dane szwedzkie kształtują się nieco inaczej. W okresie od dziewięciu do piętnastu lat użycie konstrukcji względnych w funkcji wartościującej jest niewielkie. Dorośli natomiast wykorzystują takie konstrukcje o wiele częściej.

Ani w języku szwedzkim ani polskim nie wykorzystywano zdań i konstrukcji względnych w celu streszczania wcześniejszych bądź kolejnych wydarzeń. Jedyne jeden szwedzki piętnastolatek raz użył zdania względnego w tej funkcji.

Zestawienie danych liczbowych i procentowych dotyczących użycia konstrukcji względnych w funkcji narracji przedstawiają tabele 9a i 9b.

Tabela 9a (j. polski)

	9/10 lat		12 lat		15 lat		dorośli		razem	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
PRES	4	14.8	6	17.1	4	7.5	3	4.6	17	9.4
CONT	4	14.8	4	11.4	13	24.5	8	12.3	29	16.1
MOT	0	0	0	0	2	3.8	2	3.1	4	2.2
ANT	0	0	1	2.8	2	3.8	3	4.6	6	3.3
EXP	1	3.7	1	2.8	0	0	4	6.1	6	3.3
EVAL	0	0	2	5.7	3	5.7	5	7.7	10	5.5
SUM	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Tabela 9b (j. szwedzki)

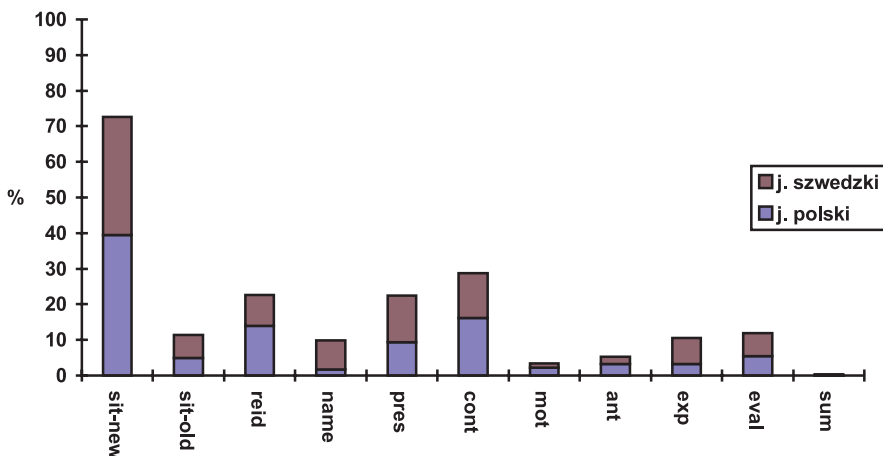
	9/10 lat		12 lat		15 lat		dorośli		razem	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
PRES	10	17.5	15	20.3	11	19.3	9	5.8	45	13.1
CONT	8	14	13	17.6	4	7	18	11.7	43	12.6
MOT	0	0	0	0	0	0	4	2.6	4	1.2
ANT	1	1.7	2	2.7	0	0	4	2.6	7	2
EXP	6	10.5	7	9.4	4	7	8	5.2	25	7.3
EVAL	2	3.5	2	2.7	1	1.7	17	11	22	6.4
SUM	0	0	0	0	1	1.7	0	0	1	0.3

Mimo znacznych różnic strukturalnych między językiem polskim i szwedzkim oraz dużymi różnicami ilościowymi w użyciu zdań względnych w tekstach narracyjnych w obu językach można zauważyć pewne wspólne cechy w dystrybucji zdań relatywnych w polskich i szwedzkich opowiadaniach. Najczęściej konstrukcje

względne wykorzystywane są przy wprowadzaniu nowych referentów (SIT-NEW), przy rozpoczynaniu opowiadania i prezentowaniu głównych bohaterów (PRES), w celu kontynuacji opowiadania (CONT) oraz dla przypomnienia wymienionego referenta w odniesieniu do tej samej sytuacji (REID). W pozostałych funkcjach zdania relatywne mają odpowiednio mniejszy udział.

Użycie zdań względnych w odniesieniu do poszczególnych funkcji

W trakcie rozwoju kompetencji językowej charakterystyczne jest wykorzystywanie zdań względnych w coraz bardziej zróżnicowanych funkcjach. U dzieci młodszych widoczna jest znaczna dominacja trzech najczęściej stosowanych: SIT-NEW, PRES oraz CONT nad pozostałymi. W późniejszych latach – u dwunasto- i piętnastolatków – coraz bardziej wyraźne staje się wykorzystywanie konstrukcji relatywnych również w funkcjach charakterystycznych dla narracji i to nie tylko w funkcji CONT, ale i w innych funkcjach. Jest to zjawisko występujące zarówno wśród dzieci szwedzkich, jak i polskich. Niektóre funkcje, takie jak te służące motywowaniu czy wyrażaniu przypuszczeń w odniesieniu do referentów, są wykorzystywane coraz częściej wraz z rozwojem umiejętności tworzenia tekstu. Inne – jak na przykład funkcja prezentowania bohaterów opowiadania – używane są w coraz mniejszym zakresie. O dojrzałości i pełnej kompetencji w produkowaniu tekstu narracyjnego świadczy zatem różnorodność funkcji, w jakich używane są zdania i konstrukcje względne w opowiadaniu.

Summary

The article is an attempt to present a contrastive description of the function of relative clauses in a narrative text. The analysis focuses on the oral rendering of a picture story by 9-, 12- and 15-year-olds, and by adults. Comparisons are made regarding

both the frequency of occurrence of relative constructions in Swedish and Polish and their distribution among schoolchildren as compared with adults. In a story, relative constructions can fulfil functions characteristic of discourse (e.g. naming referents or placing them in the space of discourse) or only typical of narrative texts (moving the action forward, quoting earlier events). Swedes use relative clauses much more frequently than Poles. In both languages they occur to a similar degree in particular functions. Among schoolchildren, one can discern relative constructions being used in two/three functions, whereas with age their frequency of use increases to a widening degree.

Bibliografia

- Dasinger L. & Toupin C. 1994. The development of relative clause functions in narrative, w: R.A. Berman & D.I. Slobin (ed.), *Relating events in Narrative. A crosslinguistic developmental study*. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. Hillsdale, New Jersey, Hove, UK.
- Grzegorzczkova R. 1996. *Wykłady z polskiej składni*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Jisa H & Kern S. 1998. Relative clauses in French children's narrative texts, *Journal of Child Language*, vol. 25, nr 3.
- Klemensiewicz Z. 1969. *Studia syntaktyczne*, cz. II. Prace Komisji Językoznawstwa, PAN – Oddział w Krakowie.
- Lehmann C. 1984. *Der Relativsatz*, Gunter Narr Verlag, Tübingen.
- MacWhinney B. 1991. *The CHILDES Projekt: Tools for Analysing Talk*, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale, New Jersey.
- Mayer M. 1969. *Frog, where are You?*, A Puffin Pied Piper, New York.
- Przetacznikowa M. 1963. *Rozwój struktury i funkcji zdań u dzieci w wieku przedszkolnym*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego LXXV, Prace Psychologiczno-Pedagogiczne, z. 4, Kraków.
- Smoczyńska M. 1985. The acquisition of Polish. W: D.I. Slobin (red.), *The crosslinguistic study of language acquisition*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Thorell O. 1973. *Svensk grammatik*, Esselte Studium, Stockholm.